

# Ջերմուկ քաղաքի զբոսաշրջային ներուժի արդիականացումը որպես Ամուլսարի հանքավայրերի տնտեսական շահագործման այլընտրանք

Մկրտչյան Ս.Ս.

Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան,  
Էլեկտրոնային ուսուցման և ռեսուրսների բաժին (Հայաստան, Երևան)  
serzh096@gmail.com

**Վճռորոշ բառեր՝** Ամուլսար, Լիդիան, Ջերմուկ, զբոսաշրջային ռեսուրս, բնապահպանություն, այլընտրանք

## Модернизация потенциала туризма Джермука в качестве альтернативы добыче ископаемых в Амулсаре

Мкртчян С.А.

Ереванский государственный университет языков и социальных наук имени В. Я. Брюсова, Отдел электронного обучения и ресурсов (Армения, Ереван)  
serzh096@gmail.com

**Резюме:** Цель исследования - изучить объем финансирования, инвестированного в проект Амулсар, и показать результат, если эти средства будут инвестированы в эксплуатацию другого ресурса. Джермук рассматривается как ресурс на рабочем месте. В результате мы видим, что город имеет огромный потенциал и может быть центром со многими туристическими инфраструктурами на карте Республики Армения.

**Ключевые слова:** Амулсар, Лидиан, Джермук, туристический ресурс, экология альтернатива

## Modernization of Jermuk's tourism potential as an alternative to the Amulsar Mine Economic Exploitation

Mkrtchyan S.A.

Yerevan Brusov State University of Languages and Social Sciences, Division of e-learning and electronic resources (Armenia, Yerevan)  
serzh096@gmail.com

**Abstract:** The purpose of the study is to examine the amount of funding invested in the Amulsar project and show the result if these funds are invested in the operation of another resource. Jermuk is considered as a resource in the workplace. As a result, we see that the city has great potential and can be a center with many tourist infrastructures on the map of the Republic of Armenia.

**Keywords:** Amulsar, Lidian, Jermuk, tourist resource, ecology, alternative

Զբոսաշրջությունը ներկայումս հանդիսանում է աշխարհի ամենադինամիկ տնտեսական ճյուղերից մեկը, դրանում կարող ենք համոզվել՝ հետևելով աշխարհի տարբեր երկրներ այցելողների տարեկան աճի ցուցանիշին, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետության: Այսուհանդերձ, այս փաստն ամենին ենթադրել չի տալիս, որ պետական և մասնավոր ներդրումների թիրախ չպետք է հանդիսանան տնտեսության մյուս ճյուղերը: Սակայն հաճախ տեսնում ենք, որ արդյունաբերական աշխատանքների դեպքում՝ ռեսուրսի շահարկման դեպքում, վնասվում կամ արժեզրկվում է մի այլ ռեսուրս, որը նույնպես կարող էր մեծ չափաբաժին ապահովել տնտեսական ցուցանիշ-

ներում. օրինակ՝ «Թեղուտ» ՓԲԸ-ի կողմից գնված 13 հեկտար անտառները և հանքավայրի շահագործման վայրերը այլևս չեն կարող դիտարկվել որպես տուրիստական ռեսուրս, կամ Ալավերդու պղնձամոլիբդենարանի շահագործումը խոչընդոտում է Ալավերդի քաղաքում զբոսաշրջության զարգացմանը, և բացասական ազդեցություն ունենում Հախպատ վանական համալիրի զբոսաշրջային գրավչության ցուցանիշների վրա: Շատ հաճախ զբոսաշրջային ռեսուրսը թերագնահատվում կամ ճիշտ գնահատականի չի արժանանում ներդնող անձանց կամ ընկերությունների կողմից. պատճառը մասամբ հասկանալի է: Հաճախ տարիներ է պահանջվում զբոսաշրջութ-

յան ոլորտում ներդրված գումարները ետ բերելու համար, բացի այդ զբոսաշրջությանը հիմնականում ծառայությունների վաճառքով զբաղվող ոլորտ է, և պրոդուկտի ոչ շոշափելի լինելը ավելի շատ է վախեցնում ներդրողին, քան, օրինակ, ոսկու, արծաթի, պղնձի և այլ շոշափելի պրոդուկտների ոլորտում ներդրում անելը: Սակայն զբոսաշրջային ռեսուրսը ապահովում է երկարատև եկամուտի հոսք, քանզի ծառայությունները չեն վերջանում, չեն մաշվում:

Այսօր նույնպես հանդիպում ենք նմանօրինակ խնդիրների, որոնցից ամենաարդիականն Ամուլսարի հանքարդյունաբերական ռեսուրսի շահագործումն է: Ամուլսարի ծրագիրը Լիդիան Ինթերնեյշնլի կողմից 2006թ-ին հայտնաբերված արծաթի և ոսկու համեմատաբար նոր հանքավայր է: Ամուլսարը գտնվում է Սյունիքի և Վայոց Ձորի մարզերի տարածքում: Հանքավայրը, որը պետք է շահագործվի, գտնվում է Ամուլսար լեռան գագաթային հատվածում: Հանքավայրի տարածքը հիմնականում ներառում է հետևյալ երեք համայնքները՝ Մարավան, Գնդեվազ և Գորայք: Առաջին երկուսը գտնվում են Վայոց Ձորի մարզում՝ հանքից 5 կմ դեպի հարավ (Մարավան) և 7 կմ դեպի արևմուտք (Գնդեվազ), համապատասխանաբար Գորայքը գտնվում է Սյունիքի մարզում՝ հանքավայրից մոտ 5 կմ դեպի հարավ-արևելք: Զբոսաշրջային ահռելի ռեսուրս և առողջարանային քաղաք հանդիսացող Ջերմուկը գտնվում է նախատեսվող հանքավայրի գոտուց դեպի հյուսիս՝ մոտ 8 կմ հեռավորության վրա[1]:

Ըստ Լիդիան Ինթերնեյշնլի 2009 թ.-ին արված հայտարարության՝ Ամուլսարի ոսկու պաշարները կազմում են 73 տոննա, որը համարժեք է մոտ 3 մլրդ ամերիկյան դոլարի<sup>1</sup>: Սակայն Ամուլսարի շահագործումը մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում տարածաշրջանի զբոսաշրջային ներուժի արդյունավետ կառավարման գործում, քանզի հանքարդյունաբերության արդյունքում տարածաշրջանը մասամբ աղտոտվում է՝ առաջանում են պոչամբարներ և դրանց հետևանքով աղտոտվում է նաև ընդերքը, վտանգվում է Ջերմուկ քաղաքի ամենաթանկարժեք ռեսուրսը՝ հանքային աղբյուրները, Արփա-Սևան ջրանցքով անցնող ջրերը,

աշխատանքից առաջացած փոշին լեռնային քամիների պատճառով շատ արագ տարածվում է, և բազմաթիվ այլ էկոլոգիական աղետներ, որոնք կարող են ահռելի վնասներ հասցնել զբոսաշրջությանը:

Իհարկե հանքի շահագործման համար ահռելի ներդրումներ են հարկավոր թե՛ տարածքի վարձակալման, թե՛ շինարարական, թե՛ գյուղացիների այգիները հատելու, թե՛ էկոլոգիական խնդիրները լուծելու, թե՛ սոցիալական ծրագրեր իրականացնելու և այլ բազմաթիվ հարցերի համար: Այս ներդրումների թվերը ամեննին գաղտնիք չեն. այսպիսով շինարարական աշխատանքների համար հարկավոր է ծախսել 370 մլն դոլար<sup>2</sup>, տարածքի վարձակալության համար վճարվել է 560.000 դոլար, սոցիալական զարգացման ծրագրերում ներդրվել է 260.000 դոլար: Ըստ ծանր մետաղներից ջրերի մաքրման փորձագետ Անդրե Սոբալովսկու հայտարարության՝ թթվային դրենաժի՝ քայքայող ջրերի վերացման համար 300 տարի անընդմեջ հարկավոր է տարեկան ծախսել 1-2 մլն դոլար, ինչը կազմում է մոտ 600 մլն դոլար<sup>3</sup>, 200 մլն դոլար՝ աշխատակիցների աշխատավարձ, պետությանը 100 մլն տոննա երկրորդ դասի վտանգավորության թափոնի դիմաց հարկավոր է վճարել 5 մլրդ դոլար, իսկ 300 մլն տոննա դատարկ ապարների դիմաց հարկավոր է վճարել 375 մլն դոլար<sup>4</sup>: Այս ցուցանիշներից պարզ է դառնում, որ խոսքը ոչ թե մի քանի հարյուր միլիոն դոլարի մասին է, այլ մի քանի միլիարդի: Այս թվերի գումարման արդյունքում ստանում ենք հետևյալ թիվը՝ 7 մլրդ 365 մլն դոլար, որում, իհարկե, ներառված չեն բազմաթիվ այլ ծախսեր. այսինքն այս թիվը դեռ վերջնական չէ:

Աշխատանքի նպատակը Ամուլսարի հանքավայրի շահագործման դեպքում առաջացող խնդիրների ուսումնասիրումը չէ, այլ այս ծրագրում ներդրվող ֆինանսերը մեկ այլ գրավիչ և ոչ պակաս եկամտաբեր ռեսուրսի մեջ ներդնելու հնարավորության ուսումնասիրումը և դրա արդյունքները: Եվ այդպիսի ռեսուրս է համարվում Ջերմուկ քաղաքը-չնայած այն

<sup>1</sup> <https://www.youtube.com>

<sup>2</sup> <https://www.lydianarmenia.am>

<sup>3</sup> <https://www.youtube.com>

<sup>4</sup> Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերի մասին ՀՀ օրենք ընդունված է 2006 թվականի դեկտեմբերի 20-ին, հոդված 3

փաստին, որ այն արդեն իսկ առողջարանային քաղաք է և ներառված է բազմաթիվ տուրիստական փաթեթներում, սակայն ներուժը շատ ավելի մեծ է, և քաղաքը կարող է ֆինանսական «մեծ խաչմերուկ» դառնալ Հայաստանի Հանրապետության քարտեզի վրա:

Ջերմուկ քաղաքը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության Վայոց Ձորի մարզում՝ ծովի մակարդակից 2100 մետր բարձրության վրա: Քաղաքը շրջապատված է 2500-3000 մետր բարձրությամբ լեռներով և լեռնաշղթաներով, իսկ հարավարևմտյան հատվածում Արփա գետի կիրճն է: Ջերմուկի շրջակայքը հարուստ է պատմամշակութային հուշարձաններով ու տեսարժան կառույցներով, արկածային զբոսաշրջության սիրահարներին ձգող բազմաթիվ ձորերով, քարանձավներով ու բարձր ժայռերով: Քաղաքում ներկայումս գործում են 14 հյուրանոցներ և առողջարաններ: Քաղաքը հարուստ է եզակի բնական հուշարձաններով, օրինակ՝ Երագանքների կամար բնական հուշարձանը, Վարդան Մամիկոնյանի բնական հուշարձանը, բազալտե հնգանկյուն ու վեցանկյուն անջատումները, հանքային ջրերը և բուժիչ ցեխերը: Քաղաքում կա 1000 մետր երկարությամբ ճոպանուղի, որի ամենաբարձր կետը գտնվում է 2480 մետր բարձրության վրա: Կան երկու սահուղիներ ձմեռային սպորտաձևերով զբաղվողների համար: Ջերմուկ քաղաքը ակտիվ մասնակցություն ունի շախմատային հուշամրցաշարերի ու առաջնությունների անցկացման գործում<sup>[5]</sup>:

Հարկ ենք համարում նշել, որ Ջերմուկի բուժիչ ջրի քիմիական բաղադրությունը շատ մոտ է Ժելեզնովոդսկի և Կառլովի Վարիի հանքային աղբյուրների ջրերի բաղադրությանը (այս բալնեոլոգիական հանգստավայրերը տարեկան ընդունում են տասնյակ հազարավոր զբոսաշրջիկների): Ջերմուկ քաղաքը իդեալական թիրախ է ներդրումների համար և կարող է դառնալ ոչ միայն առողջարանային լավագույն քաղաքը տարածաշրջանում, այլ նաև ունի Հայաստանի Հանրապետությունում ակտիվ զբոսաշրջության կենտրոն դառնալու բոլոր նախադրյալները:

Չնայած ռեսուրսների առկայությանը՝ ներկայումս Ջերմուկ քաղաքի ներուժը ամբողջությամբ արտահայտված չէ. սա պայմանավոր-

ված է բազմաթիվ գործոններով: Նախ և առաջ հարկավոր է զբաղվել քաղաքի բրենդինգով, այնուհետև մարքեթինգով: Ջերմուկ քաղաքի ճանաչելիությունը աշխարհում բարձրացնելու համար մեծ ֆինանսներ են հարկավոր: Քաղաքի ճանաչելիության ամենակարևոր գործոններից է կայքի առկայությունը: Ներկայումս Ջերմուկ քաղաքի կայքը չի գործում, ինչն անթույլատրելի է:

Առողջարանների և հյուրանոցների մեծ մասը չեն համապատասխանում ժամանակակից աշխարհի ստանդարտներին, այն է՝ սովետական վերանորոգում, էսթետիկ գեղեցկության բացակայություն, հին էլեկտրոնիկայի տրամադրում և այլն. իհարկե սա շատ կարևոր գործոն է զբոսաշրջիկներին գրավելու համար: Առողջարանները պետք է համապատասխանեն միջազգային նորմերին, իսկ սպասարկման որակը պետք է լինի բարձր: Շեշտը հարկավոր է դնել հենց առողջարանային միջազգային քաղաք կառուցելու վրա, որը կունենա նաև ամառային և ձմեռային սպորտաձևերով զբաղվելու համար բոլոր հարմարությունները և կտրամադրի համապատասխան ծառայություններ:

Մեծ ուշադրություն է պետք դարձնել քաղաքին, հատկապես սպորտի տեսանկյունից: Հարկավոր է ընդլայնել և բարելավել ձմեռային սպորտաձևերի համար ստեղծված սահուղիները. ներկայումս դրանք 2-ն են՝ առաջինի երկարությունը 1450 մետր է, երկրորդինը՝ 1550մ: Ձմեռային սպորտաձևերի զարգացման և գրավչության համար քաղաքում կարելի է ընդարձակ սահադաշտ կառուցել: Իհարկե հյուրանոցների և այլ ենթակառուցվածքների բարելավման արդյունքում քաղաքում հնարավոր կլինի կազմակերպել շախմատի ավելի մեծ նշանակություն ունեցող մրցաշարեր, որոնց արդյունքում քաղաքը կհայտնվի աշխարհի շախմատասերների ուշադրության կենտրոնում:

Ագրոտուրիզմի տեսանկյունից նույնպես տարածաշրջանը ունի մեծ ներուժ: Ենթակառուցվածքների ստեղծման արդյունքում զբոսաշրջիկների հոսքերը մեծ ֆինանսներ կբերեն տարածաշրջան: Այստեղ զբոսաշրջիկը կարող է գյուղացու հետ հավասար կատարել բերքահավաք, զբաղվել մեղվաբուծությամբ, ձիավարությամբ: Հնարավոր է նաև կազմա-

<sup>5</sup> <https://en.wikipedia.org>

կերպել հեծանվային տուրեր, մոտոտուրեր և ջիպտուրեր: Քայլարշավային երթուղիները բազմաթիվ են, սակայն չեն համապատասխանում միջազգային արահետաշինարարական նորմերին: Այս ամենի համար մեծ ֆինանսներ են հարկավոր: Վրանային ճամբարները տարածաշրջանում բացակայում են, իսկ սա խոչընդոտում է ակտիվ զբոսաշրջության զարգացմանը: Այսուհանդերձ, նշված բարեփոխումները այն գործոններն են, որոնք պարտադիր են քաղաքի զբոսաշրջային գրավչությունը բարձրացնելու համար, սակային ավելի կրեատիվ առաջարկներն ավելի ծախսատար են: Այդպիսի օրինակ արդեն ունենք, որը հենց Ջերմուկ քաղաքին է վերաբերում. «Ջերմուկ» հյուրանոցային համալիրը տրամադրում է ուղղաթիռ Երևան քաղաքից իր հյուրերին Ջերմուկ քաղաք տեղափոխելու համար: Այսպիսի առաջարկը, իհարկե, գրավիչ է թե՛ տեղացիների, և թե՛ զբոսաշրջիկների համար: Էքստրեմալ տուրիզմի զարգացման համար տարածաշրջանում կարելի է ստեղծել պարապլանային թռիչքների կազմակերպումով զբաղվող ենթակառուցվածքներ, օդապարիկներով շրջագայություններ կազմակերպող ենթակառուցվածքներ: Բացի այդ, Արփա գետի կիրճի վրա կարելի կառուցել զինվայն, որը պահանջված երևույթ է ողջ աշխարհում:

Ֆինանսական տեսանկյունից բարդ է խուսել կոնկրետ թվերի՝ ներդրումների և եկամուտների չափի մասին, սակայն կարելի է հստակ արձանագրել, որ կլինի կայուն աճող եկամուտ: Ներկայումս, ըստ Լիդիան Ինթերնեյշնլի, Ամուլսարի ծրագրի տնտեսությունը գնահատվում է մոտ 12 տարի<sup>6</sup>, իսկ ահա Ջերմուկ քաղաքը տուրիստական կենտրոն դարձնելու դեպքում, իհարկե, խոսքը կլինի տասնյակ և անգամ հարյուրավոր տարիների մասին: Տարեց տարի Ջերմուկ քաղաք այցելող զբոսաշրջիկների քանակը կավելանա, համապատասխանաբար կմեծանան նաև եկամուտները: Այս տարվա ցուցանիշներով 2016 թվականի համեմատ 2017 թվականին Կարլովի Վարի այցելողների քանակը աճել է 14.6%-ով<sup>7</sup>: Այս փաստից կարելի է մի շարք հետևություններ անել՝ նախ և առաջ, այսպիսի ցուցանիշների աճից պարզ է դառնում, որ զբոսաշրջիկներին

հետաքրքրում են բալնեոլոգիական առողջարանները. երկրորդ՝ արդեն կա այս ռեսուրսը կառավարելու աշխատող և արդյունավետ մոդել, հարկավոր է միայն ուսումնասիրել Ջերմուկ քաղաքի ներուժը և Կարլովի Վարիի մոդելը համապատասխանեցնել Ջերմուկ քաղաքին. այսինքն հարկավոր չէ հեծանիվ հորինել. երրորդ՝ այսպիսի տեմպերով աճի դեպքում առաջանում են նոր ենթակառուցվածքներ, և բացվում են նոր աշխատատեղեր. սա մեծ ազդեցություն կունենա Վայոց Ձորի բնակչության դեմոգրաֆիական և սոցիալական ցուցանիշների վրա:

Եթե Ամուլսարի ծրագրի փոխարեն 7 մլրդ 365 մլն դոլարը ներդրվի Ջերմուկ քաղաքի և դրա շրջակայքի զարգացման գործում, կունենանք հետևյալ բարեփոխումները և նվաճումները.

1. Ջերմուկ քաղաքը կդառնա Երևան քաղաքից հետո զբոսաշրջիկների գրավչությամբ երկրորդ քաղաքը:
2. Քաղաքը կդառնա զբոսաշրջիկներին և տեղացիներին ժամանակակից առողջարանների և բարձրորակ ծառայությունների մատուցման վայր:
3. Քաղաքը կդառնա Հայաստանի Հանրապետությունում առաջատարությամբ երկրորդ քաղաքը, որը կմատուցի բարձրակարգ ծառայություններ ձմեռային սպորտաձևերով հետաքրքրվողներին՝ զիջելով միայն Ծաղկաձորին:
4. Հայաստանի Հանրապետությունում ձմեռային սպորտաձևերը նոր թափով կսկսեն զարգանալ:
5. Ակտիվ հանգստի սիրահարների համար քաղաքը կդառնա էպիկենտրոն Հայաստանի Հանրապետությունում:
6. Կառաջանան հազարավոր նոր աշխատատեղեր:
7. Կաճեն տարածաշրջանի տնտեսական ցուցանիշները:
8. Կբարձրանա տարածաշրջանի բնակչության կրթության մակարդակը:
9. Ջերմուկ քաղաքը կներկայացվի որպես առանձին բրենդ:
10. Ջերմուկ քաղաքի գրավչության և ճանաչելիության ցուցանիշները կաճեն աննկարագրելի տեմպերով:
11. Տարածաշրջանը կունենա մեծ ազդեցություն բնաճանաչողության և բնապահ-

<sup>6</sup> <https://hetq.am>

<sup>7</sup> <https://prague.tv/en>

պանության գործում:

12. Քաղաքը կդառնա արկածային տուրիզմի սիրահարներին բազմազան առաջարկների և ծառայությունների մատուցման վայր Հայաստանի Հանրապետության տարծքում:

13. Հայաստանի Հանրապետությունում զբոսաշրջիկների հոսքերը կավելանան նաև ձմեռային սեզոններին:

Աշխատանքի արդյունքում պարզ է դառնում, որ Ջերմուկ քաղաքն ունի հսկայական զբոսաշրջային ռեսուրս, և շահագործվում է դրա մի փոքր մասը: Տեսնում ենք, որ առողջարանային ժամանակակից և զարգացած քաղաք դառնալու համար Ջերմուկն ունի մեծ ներուժ, այն է՝ մաքուր օդ, հանքային ջրեր, անտառներ, և տեսնում ենք, որ արկածային զբոսաշրջության համար կան բազմաթիվ նախադրյալներ, սակայն ֆինանսներ չեն ներդրվում այս ամենը զարգացնելու համար: Վայց

Ձորը ինքնին զբոսաշրջային ճանաչելիության բարձր աստիճան ունենցող օբյեկտներով հարուստ մարզ է, և Ջերմուկ քաղաքում նմանօրինակ ներդրումներ անելու դեպքում հնարավոր է, որ դառնա Հայաստանի Հանրապետության սիրված և ամենաշատ հաճախվող մարզը թե՛ զբոսաշրջիկների, և թե՛ տեղացիների կողմից:

#### **Օգտագործված գրականության ցանկ**

1. Ամուլսարի ոսկու հանքավայրի շահագործման ծրագիր, 27 փետրվարի 2015
2. Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերի մասին ՀՀ օրենք, հոդված 3, 20 դեկտեմբերի 2006
3. <https://www.lydianarmenia.am>
4. <https://hetq.am>
5. <https://prague.tv/en>
6. <https://onewaytour.com>
7. <http://www.armecofront.net/tag>